

HEBBEN KERK EN GELOOF NOG TOEKOMST?

1 Samuël 3, 1-4; 8, 1-5. Handelingen 16, 6-10

Hebben kerk en geloof nog toekomst? – die vraag leeft misschien niet in deze aangescherpte vorm bij ieder gemeentelid, maar velen maken zich wel zorgen over de toekomst van kerk en geloof. En als je je al geen zorgen máákt, dan worden je die wel aangepráát in onze samenleving. De kerk heeft in de media namelijk een niet al te best imago. Nu heb ik het even niet over alle schandalen van de laatste tijd (al helpen die er bepaald niet aan mee om de beeldvorming wat positiever te beïnvloeden): al járen zingt het beeld rond van de kerk als een vermolmd instituut dat op sterven na dood is. De kerk zou saai en ouderwets en achterhaald zijn. Dat er ook nog kerken zijn die vitaal zijn en vol zitten lijkt buiten het blikveld van media en dus van de gemiddelde Nederlander te vallen.

Maar laten we ons niet rijk rekenen. De landelijke cijfers van aantallen kerkleden laten inderdaad dramatische dalingen zien. In 1975 rekende nog 74% van de Nederlandse bevolking zich tot een of ander kerkgenootschap. In 2007 was dat gedaald tot 51%, en sindsdien is het cijfer nog verder gedaald. In 1975 noemde één derde van de Nederlandse bevolking zich nog Hervormd of Gereformeerd; in 2007 nog maar 19% (het zijn cijfers van het CBS). In 2008 verloor de Protestantse Kerk bijna 58.000 leden. De PKN telde per 1 februari 2009 weliswaar nog ruim twee miljoen leden. Maar een dermate dramatische daling kan niet meer met een oppervlakkig soort optimisme tegemoet getreden worden.

Nu moet je ook achter deze cijfers durven kijken. Want het eigenaardige is dat de cijfers wel vraagtekens plaatsen bij de toekomst van de *kerk* (steeds minder mensen willen er kennelijk lid van zijn), maar niet bij de toekomst van het *geloof*. Onderzoek wijst namelijk uit dat een stabiel aantal mensen zich gelovig blijft noemen. Dat wijst er dus op dat er steeds meer gelovigen zich *buiten* de kerk ophouden! Maar goed, ook dan doe je als kerk iets niet goed.

Toch denken de meeste kerkmensen die zich zorgen maken over de toekomst van kerk en geloof niet allereerst aan de genoemde cijfers of onderzoeken. Ze denken vooral aan hun eigen kinderen.

Achter de cijfers zitten gezichten: de gezichten van onze eigen kinderen die afhaken. We merken zelf dat de geloofsoverdracht stagneert. Onze eigen zonen en dochters en kleinkinderen nemen de fakkel van geloof niet allemaal over. Daar maken ouders zich zorgen over.

Daarom moet ik nu even een zijweg inslaan. Want het zou dus kunnen zijn dat onder de vraag naar de toekomst van kerk en geloof een andere vraag steekt, namelijk naar de toekomst van onze eigen kinderen. En dan bedoel ik deze vraag: wat gebeurt er met hen als zij het geloof loslaten? Zal God hen loslaten? 'Nee', bezweren wij elkaar dan, 'God blijft trouw, Hij laat niemand vallen.' Maar ik vermoed dat veel ouders en grootouders zichzelf weleens afvragen wat zij nooit hardop zullen uitspreken, namelijk dit: als mijn (klein)kind God loslaat zal het dan uiteindelijk niet verloren gaan? Ons eeuwige lot is binnen ons soort kerken een verzwegen thema geworden, we zijn dat immers luchtiger en hoopvoller gaan bezien. Maar dat zou óók weleens kunnen betekenen dat nu niet meer ter sprake komt wat diep op de bodem van veel zielen nog steeds leeft, namelijk de gedachte: je weet toch maar nooit. Daar kan ik nu niet verder op ingaan. Over dergelijke vragen moeten we een andere keer maar eens spreken. Maar ik wilde het wel even noteren. Het is een pastorale vraag die niet verdrongen of weggewuifd mag worden door een modern soort geloof. Terug naar de hoofdweg: hebben kerk en geloof, zoals wij die nu kennen, nog wel toekomst? Die vraag zorgt al geruime tijd voor onrust en een zekere crisissfeer binnen de kerk.

Toch is onze tijd niet uniek. Ook in de tijd van Samuël stagneerde de geloofsoverdracht. Het was een verwarrende tijd. Iedereen deed wat goed was in zijn eigen ogen, vertelt het boek Rechters. En het boek Samuël dat er direct op volgt, begint met de mededeling dat er zelden woorden van God klonken. Er braken geen visioenen meer door. Verpersoonlijking van die dorre tijden waren Eli en zijn zonen. Van Eli – het gezicht van de gevestigde religie – leek niets meer uit te gaan, en zijn zonen namen het zo nauw niet meer met de traditie.

De geschiedenis kent dus kennelijk meer van dergelijke perioden. Het geloof kent seizoenen. Soms is het zomer, maar dan is het nu misschien winter - zoals het in Samuëls tijd winter was. Die zonen van Eli zijn binnen de kerken altijd als voorbeeld genomen van hoe mensen op het verkeerde pad kunnen komen. Eli had zijn zoons beter moeten opvoeden, werd er dan vroeger gezegd. Maar vergeten werd dan dat Samuël, de eerste echte profeet van Israël, op later leeftijd hetzelfde overkwam. Ook in zijn gezin stagneerde de geloofsoverdracht. Zijn kinderen vervielen in hetzelfde patroon als die van Eli. Kortom, stagnatie van geloofsoverdracht zit in een bepaalde tijd soms gewoon in de lucht, ongeacht of er een goed voorbeeld wordt gegeven of niet.

Toch was de stagnatie in de tijd van Samuël een voorbode voor een kentering van de tijden. Een crisis lijkt (als je erin zit) meestal het einde,

maar het kan ook vaak een nieuw begin zijn. Een aanduiding dat er een algemeen patroon gaat verspringen.

In het geval van de tijd van Samuël was dat de overgang van de richtertijd – de tijd dat Israël nog een losse verzameling stammen was - naar een nieuwe begin: de tijd waarin de profeet en de koning hun intrede doen. Zoals Eli de verpersoonlijking van de oude tijd was, zo was Samuël het van de komende. Zijn optreden is de ouverture van een volledig nieuwe periode in Israëls geschiedenis. Een periode waarin Israël onder koning David een bloeiperiode zal gaan doormaken. Niet alleen politiek en sociaal, maar ook spiritueel. We hebben er het boek van de Psalmen aan te danken, waaruit de kerk tot op vandaag nog zingt.

Zou zo iets ook niet voor onze tijd kunnen gelden: dat wij leven in zo'n overgangstijd?

Ik heb weleens het gevoel dat wij in onze tijd kerkelijk een tweede Reformatie meemaken. Reformatie: de hervorming die in de 16de eeuw zorgde voor een enorme gedaanteverwisseling van kerk en geloof.

In de 16de eeuw richtte de Reformatie zich tegen de gevestigde kerk en haar autoritaire en verstarde gezagsstructuur. Alleen de geestelijken hadden het er voor het zeggen. De kerk was een piramide met aan de top de paus. Die piramide werd door de Reformatie omver gegooid en daardoor kregen de gewone gelovigen een gelijke status als de ambtsdragers. Het enige wat de Protestantse kerken nog met de Rooms-katholieke deelden was dat ook hun kerk nog steeds een instituut was: een instelling en een collectief verband met regels en voorwaarden. Maar misschien is wat wij nu meemaken wel een tweede Reformatie. Want zoals tijdens de eerste Reformatie gelovigen *de hiërarchie* de rug toekeerden, zo keren mensen tegenwoordig *het georganiseerd geloven* de rug toe. Niet het collectief staat centraal, maar het individu. We bepalen zelf wel hoe en wanneer we geloven.

Allerlei ontwikkelingen lijken daar op te duiden. We zagen al dat er buiten de kerk zo iets groeit als een niet-kerkgebonden geloof. Maar er duiken ook nieuwe vormen van kerk-zijn op. In Amerika spreekt men bijvoorbeeld over de 'vloeibare kerk'. Daar wordt mee bedoeld: een kerk die geen vaste vormen en regels meer heeft. Vorm en karakter wijzigen zich al naar gelang de wensen en behoeften van de mensen, zoals een vloeistof de vorm aanneemt van de bedding waardoor ze stroomt. Zo'n 'vloeibare kerk' past bij de dynamiek van deze tijd. Mensen van vandaag laten zich immers niet gemakkelijk meer binden. Ze leven binnen dynamische netwerken. Daar stappen ze in en ze stappen er uit. We leven immers in de tijd van *Hyves, Facebook* en *Twitter* – voor ouderen

geheimtaal, maar voor de jongere generatie de wachtwoorden van hun dagelijkse netwerkcultuur.

Een kerkelijk voorbeeld van zo'n netwerkcultuur is de zogenaamd *Emerging Church* – de verschijnende of opduikende kerk: een vorm van kerk-zijn waarbij het internet een hoofdrol speelt. Christenen die geen binding meer hebben met een kerkelijke instituut zoeken elkaar via het internet, wisselen informatie en gedachten uit, maken afspraken om bij elkaar te komen, thuis of in een café. Zo ontstaan netwerken die gaandeweg ook weer veranderen.

Wat u nu ziet is een willekeurige afbeelding van een website die zich rekent tot de *Emerging Church*. Er staat boven: 'Geloofsverdediging'. We zien een glas bier (teken van de gezelligheid en ongedwongenheid die deze netwerken kenmerkt), met daaronder de tekst 'Orthodox? Ketter? Wat maakt het uit? Laten we kijken wat we gemeenschappelijk hebben.' Die woorden typeren deze nieuwe vorm van kerk-zijn: hokjes als orthodox of vrijzinnig worden doorbroken; het zijn verouderde onderscheidingen geworden binnen deze netwerken. En er spreekt een vrijheid en creativiteit uit die binnen gevestigde kerken ongewoon is.

Wie nu denkt dat dit alles lichtzinnig of oppervlakkig is, moet maar eens de woorden 'Emerging Church' googelen en zelf een kijkje gaan nemen: je kunt onder de indruk komen van de toewijding aan de zaak van het evangelie. Je kunt natuurlijk ook wel wat vragen stellen bij deze ontwikkelingen. Bijvoorbeeld: hoe bestendig is deze vorm van kerk-zijn? En: zal deze vorm wel in staat zijn om het geloof over te dragen op de volgende generaties? Kortom, is het een hype of echt een nieuwe Reformatie? De toekomst zal het leren. Maar wie zich wat verdiept in deze nieuwe vormen gaat plotseling zien hoe gesloten gevestigde kerken eigenlijk zijn.

Toen ik twee jaar dominee was, ontdekte ik tot mijn schrik: 'Ik spreek zelden of nooit meer een onvervalste ongelovige.' Je kunt als dominee al snel opgesloten worden in je eigen kerk. Wat geldt voor een dominee, gaat natuurlijk niet op voor de meesten van u: op school of op je werk kom je met alle mogelijke mensen in aanraking. Toch is wat dominees kenmerkt, kenmerkend voor heel de kerk: *we zijn zo naar binnen gericht*. Tijdens een bijeenkomst over missionair gemeente-zijn werd een aantal vragen gesteld waaronder: 'Gaan de bloemen uit de kerk weleens naar iemand van buiten uw gemeente?' – 'Als er in uw woonplaats iets verschrikkelijks gebeurt in een buitenkerkelijk gezin, laat u dan wat van u horen?'- 'Kent u de mensen uit de buurt waar uw kerk staat?' Ook ik

moest telkens tot mijn schaamte 'nee' antwoorden. Het maakt je ervan bewust hoezeer ook ons kerkelijk apparaat zich richt op eigen leden. Daarom moet, wil de kerk nog toekomst hebben, het roer wat dit betreft om.

Maar de kerk lijkt in deze voor haar bedreigende tijden precies omgekeerd te reageren: ze wordt defensiever, ze neigt tot de houding van: vasthouden wat je hebt. Daarom zouden we misschien weer wat moeten leren van de begintijd van de kerk. Toen stelde de kerk getalsmatig en wat invloed betreft niets voor. Maar kenmerkend was het vertrouwen en de vrijmoedigheid waarmee gelovigen grenzen overgingen. Het grote voorbeeld daarvan was Paulus. Hij ging met lef en dynamiek letterlijke, maar ook figuurlijke grenzen over om er zijn Heer te vertegenwoordigen. Dat ging niet vanzelf. Het gelezen verhaal vertelt hoe hij soms letterlijk vastliep in weerstanden. Maar dan concludeerde hij niet: 'Het heeft geen zin, laten we maar teruggaan.' Hij zag het als een teken van de Geest dat hij daar niet moest wezen. Hij moest niet links, maar rechtsaf. Als Asia (linksonder op de kaart) niets werd, dan maar naar Bythinië (rechts boven). Maar aan die stippellijn zien we dat het daar ook niets werd, en daarom ging Paulus weer naar links en zette koers naar Mysinië. In die streek kreeg hij ook geen voet aan de grond, maar daar kreeg hij wel het visioen dat hem in Europa bracht. Kortom, voordat Paulus sprak *luisterde* hij. Hij luisterde in elke situatie naar de mensen en naar de Geest van Jezus. En dan merkte hij wel wat er van hem verwacht werd. Zo zocht en vond hij al doende zijn weg.

Ik kom bij de afronding. De Geest is niet aan de grenzen van de kerk gebonden. Hij waait waarheen Hij wil. En wil de kerk haar/hem achterna, dan zal zij van haar plaats moeten komen. Je ziet zoiets gebeuren in de *Emerging Church*. Daarom ben ik niet zo pessimistisch over de toekomst van kerk en geloof. De kerk zoals wij die nu kennen zal misschien voor een groot deel verdwijnen, maar er kan iets anders voor in de plaats komen. Iets dat niet verder van de bron afstaat, maar misschien er juist weer dichterbij staat dan ooit tevoren.

Op die tijd moeten wij ook als Morgenster inspelen. Een kerk moet iets van een tent hebben. Die kun je telkens verplaatsen, en het uitzicht is telkens weer anders. Nu kunnen wij dit stenen gebouw van De Morgenster niet oppakken, maar we kunnen wel onszelf oppakken en anders gaan kijken. Niet van binnen naar buiten. Maar van buiten naar binnen. Anders gezegd: kijken door de ogen van buitenstaanders, en door die ogen ook

kijken naar jezelf, en dan luisteren naar wat de Geest van Jezus je te zeggen heeft.

Het grootste gevaar is daarbij niet dat we de plank misschien weleens mis zullen slaan of dat experimenten zullen vastlopen. Het grootste gevaar in deze tijd is dat we die beweging van buiten naar binnen niet willen, dat wij vast blijven zitten aan gewoontes en verworven rechten uit het verleden, dat we krampachtig vasthouden aan hoe *wij* het willen. Maar de kerk is niet van u of van mij. Zij is van Christus. En die zei: 'Wie zijn leven wil behouden, zal het verliezen.' Dat geldt ook voor een kerk. Een kerk die alleen uit is op zelfhandhaving zal verdwijnen. Dat kan. Ooit was er in Noord-Afrika een bloeiende kerk. Ze is er nagenoeg verdwenen. Dat kan ook in Europa gebeuren. Zo beschouwd zouden we, om toekomst te hebben, ons als kerk moeten leren verliezen. Misschien is de Geest al heel lang bezig om ons dat te leren. Maar dan moeten wij wel leren luisteren naar wat de Geest ons te zeggen heeft.

VOORBEREIDING

Orgelspel

Welkomstwoord

We zingen (2x): Neem mij aan zoals ik ben (Ionabundel)

Stilte voor persoonlijke voorbereiding

Bemoediging, drempelgebed en groet

Aanvangspsalme: Psalm 66: 1, 3

Over de dienst

Dankgebed

Loflied: Psalm 150

ROND HET WOORD

De kinderen gaan naar de nevendienst. We zingen: Het licht is ons voorgedaan

Gebed van de zondag

Eerste lezing: 1 Samuël 3, 1-4; 8, 1-5

1 De jonge Samuel diende dus de HEER, onder de hoede van Eli. Er klonken in die tijd zelden woorden van de HEER en er braken geen visioenen door. 2 Op zekere nacht lag Eli op zijn slaappleats. Zijn ogen waren dof geworden, hij kon bijna niet meer zien. 3 Samuel lag te slapen in het heiligdom van de HEER, bij de ark van God. De godslamp was bijna uitgedoofd. 4 Toen riep de HEER Samuel. 'Ja,' antwoordde Samuel.

1 Toen Samuel oud geworden was, benoemde hij zijn zonen tot rechters over Israël. 2 De oudste heette Joël en de tweede Abia. Ze bestuurden het land vanuit Berseba. 3 Maar ze volgden het voorbeeld van hun vader niet na: ze waren op eigen voordeel uit, namen steekpenningen aan en verdraaiden het recht. 4 De oudsten van Israël kwamen daarom bij elkaar en gingen naar Rama, naar Samuel. 5 'U bent oud geworden,' zeiden ze, 'en uw zonen volgen uw voorbeeld niet na. Benoem liever een koning om ons te besturen, zoals alle andere volken er een hebben.'

Zingen: Gezang 51: 1,2

Tweede lezing: Handelingen 16, 6-10

6 Ze trokken door Frygië en de landstreek Galatië, omdat ze door de heilige Geest werden verhinderd Gods woord in Asia te verkondigen. 7 Toen ze bij de grens van Mysië kwamen, wilden ze doorreizen naar Bitynië, maar dat stond de Geest van Jezus hun niet toe. 8 Daarom trokken ze door Mysië tot ze de kust bereikten en in Troas aankwamen. 9 Daar kreeg Paulus 's nachts een visioen, waarin een man uit Macedonië hem toeriep: 'Steek over naar Macedonië en kom ons te hulp!' 10 Toen Paulus dit visioen had gezien, wilden we meteen naar Macedonië vertrekken, omdat we eruit opmaakten dat God ons geroepen had om aan de mensen daar het evangelie te verkondigen.

Zingen: Evangelische liedbundel 81

Preek: Geloofsvragen (2) – Hebben kerk en geloof nog wel toekomst?

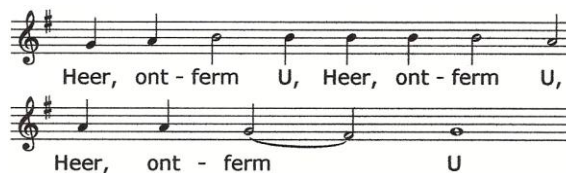
Meditatief orgelspel

Zingen: Gezang 305

GEBEDEN EN GAVEN

Gebeden

v.:zo bidden en zingen wij:

Stil gebed – Onze Vader

Inzameling van de gaven

Slotlied: Gezang 312

Zegen